

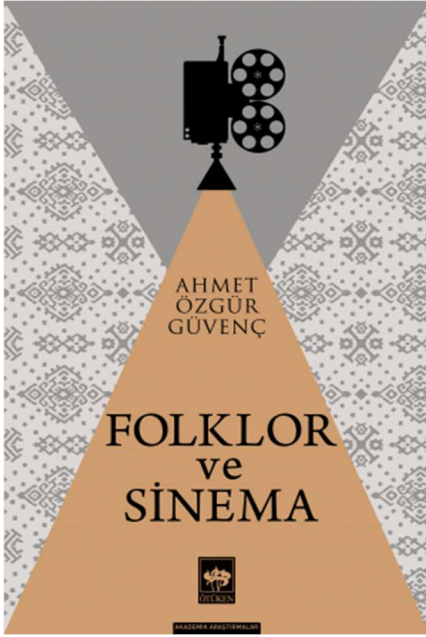

Geliş Tarihi: 31.10.2020 Kabul Tarihi: 06.11.2020 Entry Date: 31.10.2020 Accepted: 06.11.2020

KÜÇÜKYILDIZ, D. (2020), "Ahmet Özgür GÜVENÇ, Folklor ve Sinema. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ISBN: 978-605-155-969-8, 438 sayfa", Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.5, s.300-306.

Ahmet Özgür GÜVENÇ, Folklor ve Sinema. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ISBN: 978-605-155-969-8, 438 sayfa.

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ*

Küreselleşmenin temel dinamiği olarak görülen medyanın gücü, ekonomiden siyasete, sanattan eğitime kadar yaşamın her alanında etkilidir. Kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmesiyle birçok alanda etkin bir şekilde kullanılabilen medyanın görsel-ışitsel yönünü oluşturan sinemanın bir kültür aktarım aracı olması, onu birçok sahanın çalışma konusu içine dâhil etmesini gerekli kılmıştır. Bu çalışma alanlarından biri de folklordur. Sözlü kültürün yoğun olarak yaşandığı, masalların, hikâyelerin anlatıldığı, bilmecelelerin sorulduğu bir dönemden Z kuşağı olarak adlandırılan teknolojinin yaygınlaştığı, insanlar arasındaki iletişimin azaldığı bir dönemin içerisine girmiş

bulunmaktayız. Bu köklü değişimin yaşandığı bir çağda, folklor ve sinema ilişkisi üzerine yoğunlaşan çalışmalar oldukça önem taşımaktadır. Nitekim Ahmet Özgür Güvenç'in yazmış olduğu eser, bu ilişkiyi ele alan nadir kitaplardan biridir.

Ahmet Özgür Güvenç'in 2020 yılında Ötüken Neşriyat'tan çıkan *Folklor ve Sinema* kitabı, iki bölüm, sonuç, kaynakça ve dizin şeklinde tasarlanmıştır. Eserin ön sözünde çalışmanın amaç

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, damlanur.kucukyildiz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2205-1218.

ve kapsamından, çalışmada kullanılan sinema malzemesinin nereden temin edildiğinden bahseden Güvenç, sinemanın tarihsel gelişimine kısaca değinir ve sinemanın hayatımıza girmesiyle birlikte değişen alışkanlıklarımızın, canlı bir şekilde varlığını devam ettiren sözlü geleneğimizin yavaş yavaş zayıfladığından bahseder. İnsanların artık seyrettikleri filmleri konuştukları, izlenen filmlerin oyunlara bile tesir ettiği bir dönemde folklor ürünleri de kendini farklı bir alanda temsil etme imkânına sahip olur. Yazara göre; “*Yazınsal ve sözel kültürü barındırması sebebiyle zaten bir kültür taşıyıcısı ve aktarıcısı konumunda olan sinema, gerçekçi filmlerle birlikte özellikle maddi kültürün de taşıyıcısı ve aktarıcısı işlevine sahip olur.*” Güvenç, romanların, modern hikâyelerin, geleneksel anlatıların içerdikleri kültürel malzeme açısından incelenebildiği gibi filmlerin de aynı şekilde ele alınması gerektiğini ifade eder. Sinemanın üç boyutlu yapısını göz önünde bulunduran Güvenç, çalışmasını bu yapıya göre planlar. Yazar, ön sözde özel bir konuya da dikkat çekerek çalışmanın başlığının halkbilimi yerine folklor şeklinde tercih edilmesinin gerekçesini folklor teriminin halkbilimciler dışında kalan diğer kesimler tarafından da çok biliniyor olması şeklinde gösterir.

Folklor ve Sinema isimli çalışmanın giriş kısmı, sinemanın dünyadaki ve Türkiye’deki seyri üzerinedir. Bu kısımda fotoğrafın icadından hareketli görüntünün elde edilmesine, sinematografin bulunuşundan kısa filmlerin çekimine, uzun metrajlı belgesel filmlere, konulu uzun metrajlı filmlere ve sinemanın bugünkü halini alışına kadar geçen sürecin kısaca ele alındığı bir sinema tarihi dikkatlere sunulur. Ayrıca okuyucunun sinemanın Türkiye’deki tarihi hakkında da bilgi sahibi olunması sağlanarak sinematografin Osmanlı topraklarına girişi, Osmanlı’yı sinemayla tanıştıran kişiler ve bu tarihten sonra meydana gelen gelişmeler örnekler eşliğinde kronolojik bir sırayla verilir. Bir Türk’ün çektiği ilk film, ilk konulu film, Türkiye’de açılan ilk sinemalar, ilk sinema yayıncılığı gibi mevzular dışında bu kısımda Türk sinemasının bugünkü temellerini atan usta isimlere de değinilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü *Folklor-Sinema İlişkisi* başlığını taşır. Dünya değiştikçe insanların ihtiyaçları da değişmektedir. Bu noktadan bakınca folklorla bakış açısı da aynı kalmayıp zamanla çağın gereklerine göre hem gelişmekte hem de çağa ayak uydurmanın yollarını aramaktadır. Bu çerçevede etrafında oldukça gerekli bir yer olan bu bölümde Güvenç, araştırmacıların folklor hakkındaki görüşlerinden de yararlanarak folklorun tanımını yapar. Devamında ise bu alanda önemli çalışmalar gerçekleştirmiş olan Sedat Veyis Örnek, Dursun Yıldırım gibi araştırmacıların halkbilimi kadrolarıyla ilgili yaptıkları tasnifleri göz önünde bulundurarak yeni bir tasnif önerisi sunar. Halkbiliminin çalışma kadrolarını yeniden

düzenleyerek “Günlük ve Törensel Yaşama Dair Mevzular” ve “Anlatmaya ve Söylemeye Dayalı Mevzular” olarak iki grup halinde sınıflandıran şemanın 1. grubunda 31 başlık ve bunun alt başlıklarına yer verilirken 2. grupta ise *Halk Edebiyatı* başlığı altında *Anonim Halk Edebiyatı*, *Âşıklık Geleneği* ve *Tekke Edebiyatı* alt başlıkları bulunur. Yazarın sınıflandırmasında dikkat çeken noktalar vardır. Örneğin, geçiş törenleri içinde hacca gitme, gurbete gitme gibi başlıkların yer alması, kalıplaşmış sözler içinde sosyal medya dilinin olması, ayrıca gruplandırmaların içinde medyaya yer verilmesi çağın gerekleri içinde olması gereken noktalardır.

Folklor ve Sinema İlişkisi isimli birinci bölümde görme duyusuna hitap eden her şeyin halkbilimi çalışmalarına kaynaklık edeceği belirtilmiştir. Özellikle çağın en önemli iletişim araçlarından biri olan sinema, hem halkbilimi kadrolarından yararlanma hem de halkbilimi araştırmalarına kaynaklık etmesi açısından ayrı bir önem taşır. Bu açıdan yazarın da belirttiği gibi önemli bir araştırma alanı olan folklorun sinemadan, sinemanın da folklordan karşılıklı olarak faydalandığı görülmektedir. Yazara göre sinema; zamanın tanığı, kültür aktarıcısı ve hatırlatıcısı, gerçeğin ve hayalin canlandırıcısıdır. Bu nedenden dolayı halkbilimcinin sinemadan yararlanarak kendi çalışma alanıyla ilgili malzeme toplaması doğal ve gerekli bir durumdur. Bu bağlamda halkbilimcinin sinemaya metinsel, işitsel ve görsel yaklaşabileceğini, bunu yaparken ayrıntıyı gözlemleyen bir dedektif gibi davranması gerektiğini dile getirir. Bu açıdan yazarın dikkat çektiği noktalardan biri sadece köy filmlerinden kültürel malzeme toplanacağı düşüncesinin yanlışlığıdır. Halkbilimci yalnızca köy değil kasaba ve kent yaşamını da inceleyebileceğini göz ardı etmeden konusu ve türü ne olursa olsun her filme malzeme içerir gözüyle bakmalıdır. Yazarın bu görüşleri dikkate alındığında sinemanın folklorun birçok alanını (atasözleri, meslek grupları, bilmeceler, türküler, maniler, âşıklık geleneği vb.) içinde barındırdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yapılacak çalışmalarda sinema folkloru, folklor ise sinemaya bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Folklor Merkezli Sinema Yaklaşımı isimli ikinci bölüm farklı alt başlıklardan oluşmaktadır. Yazar, bu başlık altında sinema çalışacak kişilerin belirledikleri konunun inceleme alanını sınırlandırmasının gerekliliği ve zorunluluğu üzerinde durur. Bu çerçevede sinema merkezli halkbilimi çalışmalarını öncelikle sinema materyali açısından “Yönetmen”, “Senarist”, “Oyuncu”, “Dönem”, “Akım”, “Tür” ve “Tema” noktasında sınırlandırır. Bu materyali daha da sınırlandırmak isteyen kişilerin “A Yönetmenin B Türündeki Filmleri” veya “A Senaristin B Temalı Senaryoları” vb. bağlantılar oluşturabileceğine temas eder. Yazar, araştırmacının belirli bir konu üzerine yönelmesinin çalıştığı konuya hâkim olmasına ve

ayrıntıya inmesine, belli konulara temas edebilmesine katkı sunacağını söyler. Ardından sinemaya ve halkbilimine dair ölçüt veya ölçütleri belirledikten sonra bu ölçütlerin nasıl ele alınması gerektiğine değinir. Bu çerçevede araştırmacıya üç yaklaşım önerisinde bulunan yazarın kendisi de çalışmasını bu çatı üzerine oturtur: *Görüntü Merkezli Yaklaşım*, *Ses Merkezli Yaklaşım* ve *Metin Merkezli Yaklaşım*. Güvenç, birinci bölümün sonunda halkbilimi merkezli sinema incelemesi bahsinin daha iyi anlaşılması için şematik bir şekil de dikkatlere sunar.

Görüntü Merkezli Yaklaşım alt başlığında filmlerde yer alan kültürel öğeler, görseller üzerinden ele alınır. Bunun uygulanacağı en uygun sinema ölçütü yönetmendir. Yönetmenin yanı sıra dönem, akım, tür ve tema da görüntü merkezli yaklaşımı destekleyen sinema ölçütleridir. Yazarın görüntü merkezli yaklaşımda konuyu görsel boyutta örneklendirdiği çok sayıda film vardır. Halkbilimi öğelerine dair daha fazla görsel tespit edip sunabilmek için örnekleme önce birkaç köy filmi tercih edilip ardından şehirde çekilmiş, kültürün farklı bağlamlarına temas eden örnekler verilmiştir. 1963 yapımı *Ölümsüz Kadın*, *Ne Sihirdir Ne Keramet* (1951), *Tahir ile Zühre* (1952), *Arzu ile Kamber* (1952), *Sevimli Frankenstein* (1975), *Dünyayı Kurtaran Adam* (1982), *Şahmaran* (1993), *A.R.O.G* (2008), *Aysel Bataklı Damın Kızı* (1934), *Toprak* (1952), *Mavi Boncuk* (1958), *Hoş Memo* (1970), *Oğlum Osman* (1973), *Memleketim* (1974), *Esir Hayat* (1974), *Tütün Zamanı* (1959), *Kuyu* (1968), *Kara Çarşafı Gelin* (1975), *İstanbul'da Cümbüş Var* (1968) filmleri görüntü merkezli yaklaşım bağlamında ele alınmıştır ki bu yaklaşımlar incelemelerin nasıl olacağı konusunda fikir verici niteliktedir. Sinemadan faydalanılarak örnekler dâhilinde de anlaşıldığı üzere filmlerde yer alan görüntülerden hareketle şehir tanıtımı, tarihi eserler, antik yerler, türbeler, kiliseler, camiler, medreseler, çeşmeler, köprüler ve daha sayılamayan pek çok şey hakkında bilgi sahibi olunur. Böylelikle folklorik malzeme, şehirlerin öne çıkan kültür örüntüleri, önemli kişiler vb. tarihi ve kültürel değerler filmler aracılığıyla seyirciye aktarılır.

Yazar, daha sonra halkbilimi merkezli sinema yaklaşımlarının örneklendirilmesi bağlamında *Ömer Lütfi Akad'ın Dört Filminde Barınak-Konut* mevzusu üzerinde durur. 50'nin üzerinde filmi olan Akad'ın tercih edilen filmleri, konuya malzeme olabilecek nitelikte görülenlerdir. İnceleme kapsamında köy, kasaba, geçici yerleşim yeri ve şehirdeki gecekondü semti olmak üzere dört film barınak ve konut açısından ele alınmıştır. İncelemeye konu edinilen filmler: *Vurun Kahpeye* (1949), *Ana* (1967), *Kızılırmak Karakoyun* (1967) ve *Düğün* (1973)'dür. İkinci görüntü merkezli inceleme örneği ise "Günlük ve Törenselle Yaşama Dair Mevzular" alt başlığında yer alan *Taşıtlar-Taşıma Teknikleri*'dir. *Şerif Gören'in Filmlerinde Geleneksel*

Taşıtlar ve Taşıma Teknikleri konu başlığı altında Gören'in *Köprü* (1975), *Nehir* (1977), *Tomruk* (1982), *Derman* (1983) ve *Katırcılar* (1987) filmleri taşıtlar ve taşıma teknikleri açısından incelenmiştir. Görsel yanı ağır basan öğelere odaklanan Görüntü Merkezli Yaklaşım başlığı altında ele alınan bir diğer konu ise “*Toplumsal Gerçekçi Filmlerde Ritüeller ve Uygulamalar: Genç/ Yeni Sinemacılar Döneminden Bir Seçki (1974-1990)*” başlığını taşır. Bu ad altında Türk insanının kendi coğrafyasındaki yaşantısı sinema-ritüeller ilişkisi bağlamında seçilen örneklerden alınan kesitler ışığında gözler önüne serilir. Bu bölümde genç-yeni sinemacılar döneminin 1974-1990 yılları arasında çekilmiş sekiz filmde perdeye yansıyan çeşitli ritüeller ve bunlarla ilişkili pratikler üzerinde durulmuştur. Değerlendirmeye konu edilenler; *Bedrana* (1974), *Adak* (1979), *Hazal* (1979), *At* (1981), *Pehlivan* (1984), *Kurbağalar* (1984), *Gelin Oy* (1986), *Oy Bebek Oy* (1990) adlı filmlerdir.

İkinci bölümün ikinci alt başlığını *Ses Merkezli Yaklaşım* oluşturur. Güvenç, sesin görüntüyü pekiştiren bir öge olmasına rağmen bazı durumlarda görüntünün önüne geçeceğini söyler. Yazar, film incelemesi yapan halkbilimcinin sese ayrı bir dikkatle eğilmesi gerektiğini belirterek sinemanın ses merkezli yaklaşım bağlamında ele alınırken “söz”, “doğal sesler” ve “müzik” şeklinde üç dinamiğinin göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağını ifade eder. “Ses Merkezli Yaklaşım” üç alt başlıkta “*Ses Merkezli Yaklaşım Bağlamında Söz*”, “*Ses Merkezli Yaklaşım Bağlamında Doğal ve Yapay Sesler*” ve “*Ses Merkezli Yaklaşım Bağlamında Müzik*” şeklinde değerlendirilir. Birinci başlık içerisinde ağız özellikleri bakımından dikkat çeken birkaç filme yer verilmiştir: *Acı Zeytin* (1961), *Gırgıriye Serisi* (1984), *Dondurmam Gaymak* (2005). Argonun yer aldığı film örneği olarak ise *Afilli Delikanlılar* (1964) verilmiştir. Bir haberleşme, iletişim aracı olarak ıslıkla ilgili ise *Mavi Boncuk* (1974) ve *Sibel* (2018) filminin ıslığa geleneksel bir bakışla yaklaştığı ifade edilir. *Ses Merkezli Yaklaşımlar Bağlamında Doğal ve Yapay Sesler* başlığı altında seyircinin daha önce duymadığı sesler hakkında bilgi sahibi olabileceğine değinilir. Yapay seslere de aynı bakış açısıyla yaklaşılır. Konusu denizaltında geçen filmler bu hususta ele alınabilir. Böylece daha önce işitilmemiş denizaltı gemisi yaşamına ait farklı seslere aşina olunur. Üçüncü başlık altında ise genel olarak filmlerdeki geleneksel müziğin izleri sürülmüş ve diğer kültürel unsurlarla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu konuda Ahmet Yamacı ele alınmış ve onun müzik yönetmenliğini yaptığı filmler, müzisyen olarak katkıda bulunduğu filmler ve ses sanatçısı olarak katıldığı filmler incelemeye esas alınmıştır. Bu açıdan Yamacı'nın görev aldığı filmlerde halk müziği deneyimlerini esas alarak halkın tanıdığı, sevdiği ezgileri kullandığı görülür.

Bölümün üçüncü ve son alt başlığı *Metin Merkezli Yaklaşım*'dir. Bu başlık altında halk anlatılarından hareketle çekilen filmler üzerinde durulmuş, bu konuda *uyarlama ve esinlenme* yoluyla çekilen filmler, filmlerden yapılan seçkiler ışığında değerlendirilmiştir. Türk sinema tarihine göz atıldığında edebi yazın türlerinden sinemaya birçok uyarlama yapıldığını ifade eden yazar, toplumun sinema ve dizi gibi görsel anlatım araçlarına yöneldiği teknoloji çağında milli dinamiklere sahip halk anlatılarının da görsel forma uyarlanması şart olduğunu vurgular. Bu çerçevede pek çok film örneğine değinen yazar, bu örnekler etrafında uyarlama ve esinlenme yöntemlerinin sinemada nasıl kullanıldığını göstermiş olur. Bu anlamda *Uyarlama* alt başlığı altında ele alınan *Aslına Yakın Uyarlamalara* örnek olarak Ömer Lütfi Akad'ın yazıp yönettiği *Arzu ile Kamber* (1952), Mehmet Bozkuş'un yönetmenliğindeki *Arzu ile Kamber* (1972), *Hacı Bektaş-ı Veli "Anadolu'yu Türkleştirenler"* (1967), *Gönüller Sultanı Mevlanâ* (1973) *Gönüller Fatihî Yunus Emre* (1973), *Çarşamba'yı Sel Aldı* (1970), *Boş Beşik* (1969), *Çayda Çıra Efsanesi* (1982) ve *Hasan Boğuldu* (1990) gibi çok sayıda film, alt metin ve sinema metni bağlamında değerlendirilmiştir. *Yoruma Dayalı Uyarlamalar* ise *Tahir ile Zühre* (1952), *Dağlar Kralı* (1963), *Koroğlu Çamlıbel'in Aslanı* (1968), *Şahmaran* (1972), *Şahmaran Bir İstanbul Masalı* (1993), *Ferhat ile Şirin* (1966), *Ferhat ile Şirin* (1970), *Kızılırmak Karakoyun* (1967) gibi filmler üzerinden değerlendirilmiştir. *Esinlenme* başlığı altında ise *Ezo Gelin* (1968), *Ezo Gelin* (1973), *Kerem ile Aslı* (1971), *Deli Yusuf* (1975), *Uzun İnce Bir Yol* (1981), *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* (1970), *Külkedisi Sindirella* (1971), *Altın Prens Devler Ülkesinde* (1971), *Keloğlan* (1971), *Keloğlan ve Yedi Cüceler* (1971), *Kanlı Nigâr* (1968), *Kanlı Nigâr Cihan Yandı* (1981) gibi anlatılardan esinlenerek sinemaya uyarlanan pek çok film, değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmada internet sitelerine yapılan referanslar kullanım sıralarına göre URL nitelemesinin yanına getirilen sıra numaralarıyla gösterilmiştir. Bu referansların linkleri *İnternet Kaynakçası* alt başlığında *Kaynakça* kısmında verilmiştir. Çalışmada üzerinde durulan filmlerin künyeleri ise *Kaynakça* bölümünde yer alan *Film Künyeleri* alt başlığında mevcuttur. Ayrıca görüntü alınan filmlerin linkleri de *Film Kaynakçasından* sonra *Görüntü Alınan Filmlerin URL'leri* alt başlığında verilmiştir. Çalışmanın *Dizin* kısmında ise film, kişi, tip ve eser adları dizine dâhil edilmiştir.

Halk kültürü ürünleri romanlara, şiirlere, hikâyelere konu edilerek esinlenip uyarlandığı gibi teknolojinin gelişmesiyle birlikte sinema sektöründeki yönetmenler, senaristler de halka ulaşmak için, halkın oluşturmuş olduğu ürünleri kullanarak geleneğin bazen aynı, bazense değiştirilerek taşınmasına ve aktarılmasına aracı olmuşlardır. Bu sayede geçmiş ve

günümüze ait kültürümüzü yansıtan pek çok öge, sinemada kendisine yer bulmuştur. Kültürel aktarım işlevine sahip sinemadaki halkbilimi malzemeleri araştırmalara, akademik çalışmalara konu olurken Ahmet Özgür Güvenç'in Folklor ve Sinema adlı eseri, bu iki alan arasındaki ilişki üzerine çalışma yapmak isteyenlere, sinemadaki halkbilimi unsurlarının incelenmesi konusunda eksikliklerin giderildiği bir kaynak kitap kimliğindedir.